

PRETEXTEN VOOR DE SCHILDERSDRIFT

De Belgische schilder Jan De Vliegheer heeft momenteel een grote tentoonstelling in de Brusselse Roberto Polo Gallery. De Vliegheer lijkt voor de eeuwen een 'realistisch' schilder, voor de anderen is hij 'abstract'. Maar er is veel meer aan de hand, vindt cultuurfilosof Willem Elias.

Allicht had Marcel Duchamp de schilderijen van Jan De Vliegheer (Brugge, 1964) in het hokje geplaatst van de 'retinale' kunst, kunst dus die betrekking heeft op het netvlies. De relatie tussen kunst en de retina omzetten tot een kunst-critische term is een vondst van Duchamp zelf. Hij wou hiermee zijn minachtig uitdrukken voor de impressionisten, de fauvisten en de kubisten. Zijn oeuvre is een apogee voor een meer mentale kunst die men later de 'conceptuele kunst' is gaan noemen.

Het is een goede zaak dat het artistieke probleem van de jaren zestig-zeventig van vorige eeuw, namelijk 'kan schilderkunst nog interessante actuele kunst voortbrengen?' vandaag even obsolet is als dat ze toen eigentijds was. De schilderkunst is nooit gestopt en zal dit allicht ook nooit doen. Verf is een te geniale uitvinding om als medium de geschiedenis niet te overleven: een vloeibaar soepel bindmiddel dat pigment vasthoudt en gedroogd zeer duurzaam blijkt te zijn. Niets triester dan een oud geworden conceptueel kunstwerk. Het toont de vergankelijkheid op een niet-artistieke wijze. De schilderkunst voedt daarentegen de illusie van de eeuwigheid. Daardoor maakt ze gelukkig, ook als ze oud geworden is.

Anderzijds heeft ook de uitspraak van Duchamp: 'Bête comme un peintre', als ze ooit al hout gesneden zou hebben, toch geen stand gehouden. Sinds de jaren tachtig is gebleken dat conceptuele kunst en schilderkunst niet onverzoenbaar zijn. Als alle media toegelaten zijn, zoals de avant-garde van het modernisme stelde, is er geen enkele reden waarom ook de schilderkunst niet valabel zou blijven, corrigerende de postmodernisten binnen een geest van pluralisme. Het is hier dat men het oeuvre van Jan De Vliegheer kan plaatsen.

VIJFTIG TINTEN GRIJS

De Vliegheer staat dichterbij Duchamp dan men zou denken. Zijn onderwerpen zijn ready-mades in die zin dat ze in feite geen betekenisgrond hebben. Het nieuwe principe van Duchamp luidde dat het de kunstenaar is die bepaalt wat een kunstwerk is, zonder dat hij dit eigenhandig moet gemaakt hebben. Hij had dit ook met andere gebruiksvorwerpen kunnen illustreren. Dat geldt

ook voor de composities van Jan De Vliegheer. Wat meer is: hij had zelfs niet-figuratief kunnen werken. Het is abstracte schilderkunst. De ready-mades van Duchamp zetten aan tot reflectie. Hoewel Jan De Vliegheer met zijn werk geen maatschappelijke boodschap wil meegeven, zet hij ook aan tot nadenken over de westerse cultuur en vooral ook over schilderkunst. Precies zijn neutraliteit produceert betekenis.

Roland Barthes benadrukte in zijn lessen uitdrukkelijk dat het neutrale niet samenvalt met het begrip neutraliteit, het niet willen kiezen, de onverschilligheid of in kleurwoorden: grijs i.p.v. wit of zwart. Het neutrale is precies dat wat maakt dat de twee stereotype mogelijkheden boeiend worden, vol intensiteit: de duisterheden van de dag en de schitteringen van de nacht, of vijftig tinten grijs.

'Niets triester dan een oud geworden conceptueel kunstwerk. Het toont de vergankelijkheid op een niet-artistieke wijze. De schilderkunst voedt daarentegen de illusie van de eeuwigheid'

Deze gedachte van het neutrale, als geen van beide, komt duidelijk tot uiting in sommige schilderijen van Jan De Vliegheer. Zo bijvoorbeeld in een schilderij met bord waar licht en donker onverwacht omgewisseld zijn ('Iznik, bunches of grapes', 2012).

Ik laat hierover liever Jan zelf aan het woord: "De achtergrond van het schilderij verloopt van licht bovenaan naar donker onderaan terwijl de binnenkant van het bord precies het omgekeerde verloop kent. Die tegengestelde beweging van het licht creëert een subtiel tonaal evenwicht in de compositie. Daarenboven wordt het witte binnenvlak van het bord geneutraliseerd door de zware, donkere

tonen van de druiwen en bladeren. Dit wil zeggen dat de som van het wit plus de donkere elementen van druiwen en bladeren centraal een middentoon oplevert die gelijk is aan de middentoon van de achtergrond" (mail, 12-1-13).

De Vliegheer gebruikt hier zelf het woord 'geneutraliseerd' in een context die zeker niet een of andere vorm van gebrek aan durf aangeeft. Hij beschrijft de kenmerken van zijn werk als de wankele uitgebalancerede elementen van een kleurcompositie.

Eigenlijk is het neutrale de algemene regel in het oeuvre van Jan De Vliegheer. Het principe van 'Het verraad van de voorstelling' ('La Trahison des Images') getrouw, is 'Ceci n'est pas une pipe' voortdurend aanwezig. Het is geen pijp, het is verf op doek. Zo ook zijn de zes thema's in de tentoonstelling niet wat ze lijken: tuinen, architecturale ruimten, beelden, bustes, bordes, glazen. Dit is ook het enige wat Jan De Vliegheer met het surrealisme gemeen heeft. Met uitzondering van zijn 'Période Vache' (1948) heeft Magritte de picturale mogelijkheden van het medium verf niet aangewend. Het blijven geschilderde ideeën. Jan De Vliegheer daarentegen heeft dit ten volle gedaan. Wat ook de thema's mogen zijn, het is in

eerste instantie exuberante schilderijen. Dit paradigma is hier precies de vraag of het historische of natuurlijke realiteit is dan wel een soort nieuwe esthetica van 'terug mooie kunst'.

NIEUWE ESTHETICA

Figuratie of niet, Jan De Vliegheer is bij het abstract expressionisme in de leer gegaan. De drippings van Pollock, als hoogdad van de vrijheid in de geschiedenis van de schilderkunst, en de creatieve destructie van de personages door Willem De Kooning, zijn zijn voorbeelden. Voor alle duidelijkheid: de spatten die als pasters rond zijn figuren tronen, zijn geen technische fouten, maar een zoektocht naar een nieuwe esthetica samen met de relativering van de orde. Tegenvoer de gevestigde orde van de klassieke maatschappij plaatst hij een levenslustige wanorde van de nieuwe. Hij schildert hierbij vanuit de schouder, een bevrijdende techniek die de lyrische abstracten hen doorvoeren en de meer articulatie toelaat dan uit de pols te werken, zoals voordien gebruikelijk was. In zijn dynamisch vitalisme heeft hij ook geen geduld om glaeierend te werken en te wachten tot de vorige laag droog is. Daarvoor

Jan De Vliegheer, 'Iznik, Bunches of Grapes', 2012, 200 x 200 cm, courtesy Roberto Polo Gallery

wendt hij de 'alla prima'-methode aan, nat in nat schilderen, zoals vernieuwers à la Monet en Van Gogh deden. Dit alles geeft een scherp contrast tussen de vrij strakke esthetiek van de oude decoratieve stukken en zijn zeer vrije, zeg maar frivole, manier van schilderen.

De titel van de tentoonstelling is 'collecties'. Hij verwijst naar de thema's die elk een eigen ruimte bekleden in de galerie van Roberto Polo. Collectioren is een belangrijke bezigheid in de menselijke cultuur. Het was, nog voor de landbouw, een levensnoodzakelijke praktijk van de jager-verzamelaar om zich te voeden. Maar het werd ook het symbool van de goed gevoede westerse mens die dingen bij elkaar hield die niet per se nuttig waren. Van hetzelfde soort onnut waartoe ook de kunst behoort. Oorspronkelijk werden deze objecten in rariteitenkabinetten bewaard. Het was een mooie kruising tussen kunst en wetenschap. Het zouden onze musea worden. Hoe dan ook zijn het tevens symbolen van privé- of staatsmacht.

Dat neemt niet weg dat collectioren tot de daagse cultuur behoort. Deze uitspraak heeft zelfs een etymologische basis. De stam 'lect' van collectie vindt men ook bij 'intellect'. Het is hetzelfde 'lect' van lectuur, dat leesvoer betekent maar teruggaat naar een werkwoord dat aanduidt dat men het verschil in de letters ziet, een voorwaarde om te kunnen lezen. Dit maakt dat 'collectie' inhoudt dat men in staat is te kiezen op basis van het vermogen te kunnen oordelen. Het vooronderstelt ook dat men de middelen heeft om het gekozen te verwerven en bij elkaar te brengen. Vrij 'elitair' dus, een woord dat niet voor niets ook etymologisch verwijst naar het uitgekozen.

Willem ELIAS

Jan De Vliegheer, 'Collections' tot 2 juni in Roberto Polo Gallery, Rue Lebeau 8-10, Brussel. Open di-vr van 14-18u, za-zo van 11-18u. www.robertopologallery.com